

Historia nyt – taas

■ Historian valtakunnallinen tutkijakoulu piti perinteisen kevätkonferenssinsa kesäkuun alussa Tampereella otsikolla ”Edistykö tutkimus?” Teemoja olivat historiallinen tieto, sen muuttuminen, metodologiset paradigmat ja historiantutkimuksen merkitys. Konferenssin ohjelmaan sisältyi tutkijakoululaisten työpaperien lisäksi neljä yleisluentoa, joista pidin itse yhden. Muut luennoitsijat olivat emeritusprofessori Hannu Soikkanen, dosentti Pirjo Markkola ja professori Juha Siltala.

On kiinnostavaa huomata, että samantapaiset teemat askarruttavat samanaikaisesti tutkijayhteisön jäseniä. Vaikka Tampereella puhui neljä hyvin erityyppistä ja eri sukupolviakin edustavaa historioitsijaa, kaikki korostivat luennoissaan sitä, että historiallinen tieto ei muutu vain kasautumalla. Olimme yhtä mieltä siitä, että historioitsijoita kiinnostavat kysymykset vaihtelevat aikakausittain, eikä mielenkiinnon kohteiden vaihtumista voida selittää vain tieteen sisäisin kriteerein.

Kaikki luennoitsijat hyväksyivät konferenssin kutsukirjeessä esitetyt toteamukset, että historiantutkimus keskustelee paitsi menneisyyden myös nykyisyyden kanssa. Kaikki olivat myös samaa mieltä siitä, että historiaa voidaan lähestyä rajattoman monista, arvosidonnaisista ja kenties yhteismi-

tattomista näkökulmista. Tältä pohjalta puolustettiin suvaitsevaisuutta ja moniarvoisuutta suorastaan liikuttavan yksituumaisesti. Itse koin jopa olevani hieman epäajanmukainen, kun huomautin, että tutkimus voi myös aidosti edistyä ja saavuttaa yhä paremman ja totuudenmukaisen kuvan niistä voimista ja rakenteista, jotka ovat hallinneet yhteiskuntien kehitystä.

Tutkijakoulun konferenssin kiinnostavin anti oli kuitenkin lopuksi käyty yleiskeskustelu aiheesta ”Historia nyt – taas”. Vilkkaan väittelyn virittivät konferenssin puheenjohtajan professori Pertti Haapalan ohella viisi pyydettyä puheenvuoron käyttäjää professori Jukka Korpela, dosentti Marjatta Rahikainen ja kolme tutkijakoululaista Anu Suoranta, Raisa Toivo ja Ville Vuolanto. Keskustelun lähtökohtana oli Pekka Ahtiainen johtaman ryhmän vuonna 1990 toimittama teos *Historia nyt*.

Historia nyt oli Historiallisen Yhdistyksen satavuotisjuhlakirja, yhdistyksessä aktiivisesti toimineen, lähinnä 1950-luvulla syntyneen historioitsijajoukon syväluotaus historiantutkimuksen tilasta ja ongelmista. Esipuheessa toimittajat totesivat haikeutta tuntien, että kysymyksessä oli yhden sukupolven viimeinen mahdollisuus toimia nuorina vihaisina henkilöinä. Jonkinlaista jalo-mielisyyttä osoittaen Ahtiainen ja kumppa-

nit tarjosivat myös uusille sukupolville sekä oikeutta että velvollisuutta asettaa kirjassa esitetyt näkemykset kriittisen arvioinnin kohteeksi.

Sukupolvet vaihtuvat – ikävä kyllä?

Vaikka *Historia nyt* on edelleen lähes kaikkien historian laitosten tutkintovaatimuksissa, kirjasta ei ole missään vaiheessa käyty näkyvää keskustelua. Kenties aika ei ole ollut kypsä radikaalille uudelleenarvioinnille. Aikaa on kuitenkin kulunut 1990-luvun alustakin jo enemmän kuin moni meistä silloin vastaväitelleistä haluaisi myöntää. Me 1950-luvulla syntyneet emme enää voi uskottavasti esiintyä nuorina vihasina henkilöinä ainakaan suhteessa historioitsijayhteisöön – vaikka voisikin olla viehättävää esittää akateemista versiota Pelle Miljoonan kaltaisen ikääntyvän punkrocktähten roolista. Pertti Haapala, Max Engman, Markku Kuisma, Matti Peltonen, Kari Immonen, Pauli Kettunen ja minä olemme professoreita, ja useimmat muutkin *Historia nyt* -kirjan kirjoittajat kuuluvat historioitsijayhteisön valtaeliittiin. Olisi mukavaa pitää kiinni ikuisesta nuoruudesta, mutta käynti tutkijakoulun konferenssissa todisti ainakin minulle sen mahdottomaksi. Nykyiset jatko-opiskelijat edustavat eri sukupolvea ja erilaista elämäkokemusta. Ennen kaikkea, jatko-opiskelijat näkevät monet asiat asemansa takia aivan eri valossa kuin professorit.

Kenties suomalainen historiatiede ei ole reilussa kymmenessä vuodessa sittenkään kokenut kovin suuria mullistuksia. Pekka Ahtaisen ja Jukka Tervosen kirjoittama *Historia nyt* -teoksen johdantoartikkeli oli ot-

sikoitu: ”Historiatiede oman aikansa tulkina.” Jo tällöin korostettiin tutkimuksen aika- ja arvosidonnaisuutta sekä korostettiin moraalisten, poliittisten ja teoreettisten lähtökohtien vaikutusta siihen, mitä historiassa pidettiin tärkeänä ja olennaisena. Jo 1980-luvulla pohdittiin vastauksia arvopuolalaismin ja postmodernismin haasteisiin. Suuret kertomukset olivat jo kuolleet ja usko historiankirjoituksen kansalliseen tehtävään pahasti rapautunut. Naishistoriaa, Pertti Haapalan mukaan merkittävintä viime aikojen läpimurtoa suomalaisessa historian-tutkimuksessa, edusti *Historia nyt* -kirjassa peräti kolme artikkelia.

Tampereen konferenssin puhujista vain Hannu Soikkanen viittasi Neuvostoliiton romahduksen vaikutuksiin historiantutkimukseen. Hän oli kokenut aikaisemmin joutuvansa oikeistososiaalidemokraattina puolustamaan historiantulkintojaan vasemmalta tulevaa haastetta vastaan, mutta hän kertoi 1990-luvun alussa hämmästyneensä, kun arvostelu alkoi tulla pikemminkin oikealta. Jari Ehrnrooth oli näet väitöskirjassaan esittänyt Soikkasen kaunistelleen kuvaa vanhasta työväenliikkeestä ja unohtaneen siinä tietoisesti lietsotun arkaaisen vihan. Vähän samaan tapaan Seppo Hentilä on joskus todennut joutuneensa 1990-luvulla olemaan puolustuskannalla oppilaidensa ankaraa suomettumiskritiikkiä vastaan.

Historia nyt -kirjasta Tampereella käydys-sä keskustelussa suomettumistrauma ei tullut lainkaan esiin. Yksi hyvä syy tähän on se, että 1980-luvun Historiallisen Yhdistyksen aktivistit eivät tutkineet historiaa tukeakseen Paasikiven–Kekkonen–Koiviston

linjan ulkopoliittikkaa, vaan olivat enemmän kiinnostuneita sosiaalishistoriasta, arkielämän tutkimuksesta ja naishistorian kaltaisista uusista tutkimusaiheista. Poliittinen historia oli *Historia nyt* -kirjassa esillä lähinnä vain Pauli Kettusen sinänsä ansiokkaassa artikkelissa. Toinen syy on varmaankin se, että nykypolven jatko-opiskelijat eivät ole sen kiinnostuneempia ulkopoliitiikan legitimäätiotarinoina kuin edellinenkään sukupolvi. Varsinkin monet poliittisen historian edustajat näyttivät Tampereen kokouksessa olevan oppositiossa poliittisen historian perinteisiä kysymyksenasetteluja kohtaan. Konferenssissa käsitellyissä opiskelijoiden työpapereissa oli sentään muutama, joiden kysymyksenasettelua ei olisi ollut helppoa kuvitella mahdolliseksi ennen kuin kylmä sota, lehtemme tämän numeron teema, oli päättynyt.

Ennustaminen on vaikeaa – tulevaisuuden varsinkin

Pertti Haapala joutui hakemaan vertailukohdan yli neljännesvuosisadan takaa osoittaakseen, että suomalainen historiantutkimus on sentään aika paljon muuttunutkin. Päiviö Tommila esitti vuonna 1976 *Historiallisessa Aikakauskirjassa* Suomen historian runko-ohjelman. Kysymyksessä oli eräänlainen historiantutkimuksen tehtäväluettelo, joka oli laadittu historian laitosten valtakunnallisessa neuvottelukokouksessa käydyn keskustelun tuloksena vastauksena opetusministeriön pyyntöön tutkimuspoliittisten ohjelmien tekemiseksi.

Tommilan ohjelmakin pyrki moniarvoisesti kattamaan kaikki Suomen historian

osa-alueet, joiksi silloin ymmärrettiin Suomen asutus ja väestö vanhan talonpoikaisyhteiskunnan aikana, Suomen asema Ruotsin yhteydessä, Suomi Venäjän naapurina ja yhteydessä ennen 1917, industriaalisen yhteiskunnan taloudellissosiaaliset muutokset, aate- ja kulttuurihistoria, itsenäisen Suomen poliittinen ja valtiollinen historia, paikallishistoria ja henkilöhistoriallinen tutkimus. Silti edes ohjelman alaotsikoissa eivät näy sellaiset historian alat ja teemat, jotka ovat uudella vuosituhanella keskiössä: nais- ja perhehistoria, psykohistoria, ympäristöhistoria, mentaliteettien ja valtarakenteiden tutkimus. Kyse ei välttämättä ole niinkään ahdaskatseisuudesta kuin siitä, että tulevaisuuden innovaatioita ei ole inhimillisesti mahdollista arvata. Jos tänään tiedettäisiin, mitä huomenna keksitään, keksintö olisi jo tehty. Haapalan viisas johtopäätös olikin, että tulevaisuuden historiantutkimuksen tehtäviä ei kannata yrittää tänään määritellä. Löytäkööt tulevat sukupolvet omat kysymyksensä.

Toki myös 1990-luvulla on tapahtunut muutoksia. Naishistorian osalta niitä valotti kiinnostavasti Pirjo Markkola. Naishistoria oli noussut vahvasti esiin jo 1980-luvun alussa. Sen luonteesta ja sisällöstä käytiin silloin kiivaita polemiikkeja. Perhe, uskonto, seksuaalisuus, väkivalta, maskuliinisuus ja naistutkimuksen teoria ovat kuitenkin teemoja, joihin naishistorioitsijat ovat alkaneet vakavasti panostaa vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Naistutkimuksesta keskusteltiin Tampereella vilkkaasti, mutta on hämmästyttävää, että suurta huolta ei kannettu sukupuolten

tasa-arvon huonosta toteutumisesta historian laitosten virkarakenteessa. Yliopistoille on tehty erinomaisia tasa-arvosuunnitelmia, mutta ilmeisesti historian laitokset eivät ota niitä tosissaan. Pysyvässä virassa taitaa olla maamme historian laitoksilla tälläkin hetkellä vain yksi nainen. Virkojen lisääntymisen esimerkiksi Helsingin yliopiston historian laitoksella ei näytä johtavan ovien avautumiseen naisille.

Lisää liksaa – heti!

Jatko-opiskelijat nostivat päätöskeskustelussa esiin kaksi vaatimusta: heitä ei tule kutsua opiskelijoiksi vaan tutkijoiksi ja kovasta työstä on maksettava kunnan palkka eläke-etuineen kaikkineen. Vanhemman sukupolven tarjoamat intohimo ja missio paremman historiatieteen tekemiseksi eivät riitä motiiveiksi – niihin viittaaminen taidettiin kokea jopa loukkaavaksi.

Kun itse olin 1980-luvun alussa Villa Lanten pitkällä kurssilla antiikintutkimuksen alkeita oppimassa, kutsuimme itseämme nuoriksi tutkijoiksi, vaikka emme olleet edes maistereita. Siinä valossa nykyisten väitöskirjantekijöiden kieltäytyminen opiskelijan tittelistä on kai ymmärrettävää. Ja totta kai jatko-opintojen vaiheessa tulee sekä osata että saada esittää itsenäisiä argumentteja tieteellisillä forumeilla. Tiede on instituutio, jossa asiat tulisi ratkaista tiedollisin perustein, ei asemaan ja henkilöön viitaten. Tämän yhteisön jäseniksihän yliopistossa opitaan, koko ajan enemmän itsenäisyyttä ja vastuuta saaden.

Silti jatko-opiskelijat voivat tehdä karhunpalveluksen itselleen, jos he ylikorostavat

itsenäisyyttään tutkijoina. Varsinkin kansainvälisen tiedeyhteisön jäseneksi on pitkä ja kivinen tie. Professorin ei tule olla tukahduttava auktoriteetti mutta kylläkin ottaa vastuu ohjaustyöstä. On aika monta eksymistä ja harhapolkua, joita kunnollinen työnohjaus voisi oikaista. Juuri vastuullista ohjausta ainakin tutkijauralle tähtäävien kannattaisi vaatia pikemmin kuin kiistää asemansa opiskelijana.

Tämän päivän jatko-opiskelijat ovat selkeästi omaa sukupolveani kovasanaisempia vaatiessaan ponnistuksistaan myös taloudellisia korvauksia. Apurahoihin vaaditaan eläke-etuja eikä muutenkaan haluta sietää niitä sääliittelyjä, joita humanistien köyhyys ja pitkät opiskeluaajat osakseen saavat. On helppo esittää vasta-argumentteja palkka-vaatimuksille. Historiassa on jo nyt valtava hakupaine sekä apurahoissa että palkallisissa jatkokoulutuspaikoissa. Paria tutkijakoulupaikkaa paikkaa haki äskettäin satakunta opiskelijaa. Alalle on tungosta nykyisilläkin palkoilla. Toiseksi jatko-koulutus kannattaa. Myytti tohtorin tutkinnosta dismeriittinä ei pidä paikkansa: historian tohtorit saavat maistereita helpommin työtä ja parempaa palkkaa. Opiskelija siis viime kädessä hyötyy muutaman vuoden köyhäilystä väitöskirjatyössä. Sitä paitsi kansainvälisissä huippuyliopistoissa jatko-opinnoistakin maksetaan huikeita lukukausimaksuja. Kolmanneksi ei ole realistista odottaa, että yhteiskunta kovin paljon lisäisi panostusta humanistisille aloille. Palkkojen korotus merkitsee vähemmän rahoitettuja jatko-opiskelijoita ja hakupaineen kasvamista entisestään. Ei ole selvää, että tällainen rat-

kaisu edistäisi tieteen parasta. Ehkä intohimoisimmat tulevat alalle joka tapauksessa, eikä rahoitusinstituutioiden päätöksenteko välttämättä onnistu nytkään oikeudenmukaisesti poimimaan lahjakkaimpien eliittiä. Parempi siis ylläpitää laajaa kriittistä massaa kuin valikoitua kultapossukerhoa.

Vastaväitteistä huolimatta jatko-opiskelijoiden vaatimuksia voidaan myös puolustaa. Kunnon palkalla voidaan myös ehkä turvata opiskelijoiden työrauha ja vähentää houkutusta hankkia korvaavaa tuloa tavalla, joka häiritsee ja hidastaa väitöskirjan valmistumista. Tällöin on tietenkin samalla panostettava jatko-opintojen muunkinlai-

seen tehostamiseen. Väittelyikää pitää saada alennettua. Sitä paitsi humanistien ei pidä muutenkaan hyväksyä nälkätaiteilijan asemaansa. Humanistisen sivistyksen ylläpito on yhteiskunnan kannalta arvokkaampaa kuin moni paremmin palkattu ja helpommin taloudellisilla mittareilla mitattava työ. Humanistinen sivistys rakentaa sitä sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, jota myös taloudellisesti tuottava toiminta tarvitsee. Kyllä me olemme palkkamme ansainneet ja ansaitsisimme vähän enemmänkin.

Juba Sivvola

Seuraavalla sivulla: Kylmän sodan aikana Helsingissä 1962: Rauban ja ystävyiden festivaalien sirkuskulkue Mannerheimintielle. Kansan Arkisto.